Οικογένεια, Πολυπολιτισμικότητα, και Μετανεωτερικότητα (Κωνσταντίνος Κωτσιόπουλος, Καθηγ. της Κοινωνιολογίας τού Χριστιανισμού τής Θεολογικής Σχολής τού ΑΠΘ)

Categories : ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Date : 21 Φεβρουαρίου, 2022

Εισαγωγὴ

Ζοῦμε στὸν κόσμο τῶν ραγδαίων ἀλλαγῶν. Στὸ ἐπίπεδο τῆς κοινωνικοπολιτικῆς θεωρίας ἀλλὰ καὶ τῆς θεσμικὰ συγκροτημένης πραγματικότητας ἀναπτύσσονται δυνάμεις ἀντιπαραδοσιακότητας, ἀτομικότητας καὶ ριζοσπαστικότητας. Ἡ παγκοσμιοποίηση ἐπεδίωξε καὶ ἐπιδιώκει τὴν ὁμογενοποίηση, προκάλεσε ὅμως ἀντίρροπες δυνάμεις ἐθνοκεντρικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ ζηλωτισμοῦ, οἱ ὁποῖες συγκρούονται μὲ τὴ διαρκῶς ἀμφισβητούμενη πολυπολιτισμικότητα καὶ τὴ χειραφετημένη «πολυαρχία ἀξιῶν» τῆς μετανεωτερικότητας καὶ τοῦ μεταμοντερνισμοῦ.

Ὁ μεταμοντερνισμὸς ἀρνεῖται τὶς λεγόμενες «μεγάλες ἀφηγήσεις». Ἀρνεῖται δηλαδὴ τίς «αὐθεντίες» τῆς ἱστορικῆς καὶ θρησκευτικῆς παραδόσεως τοῦ παρελθόντος, διότι προκαθορίζουν ἀρχὲς καὶ θεσμικὰ πλαίσια ἐντὸς τῶν ὁποίων τὸ ἀνθρώπινο ὑποκείμενο περιορίζει τὴν ἐλευθερία του, ἐφ’ ὅσον αὐτὴ ἐκλαμβάνεται πρώτιστα ὡς καθῆκον καὶ ἔπειτα ὡς δικαίωμα.

Ἡ μετανεωτερική «κοινωνία τοῦ ρίσκου» ὅμως ἐκλαμβάνει τὴν ἐλευθερία ἀντίστροφα: ὡς δικαίωμα κυρίως παρὰ ὡς καθῆκον, ὅπου καταρρίπτονται στερεότυπα ἠθικὰ καὶ πρότυπα πολιτισμικά. Ἡ συντελούμενη ἀπονομιμοποίηση ὁδηγεῖ στὸν λεγόμενο «ἀναστοχασμό», σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο τὸ ἄτομο θέτει τὴν πολιτιστική του ταυτότητα ὑπὸ κριτικὴ αἵρεση, ἀρνούμενο νὰ ἐνσωματωθεῖ σὲ παλαιὰ θεσμικὰ πλαίσια καὶ συναινετικὰ παρελθοντικὰ πρότυπα κοινωνικοποιημένης συμπεριφορᾶς. Ὁ «προσωπικὸς ναρκισσισμός» λαμβάνει τὴ θέση τοῦ «συλλογικοῦ ἰδεώδους», ἐφ’ ὅσον δὲν ἐπιδιώκεται ἕνας θεόσδοτος σκοπὸς ζωῆς, ἀλλὰ ὁ σκοπὸς αὐτὸς ἔχει ἀφεθεῖ στὴ διάκριση τοῦ καθενὸς καὶ στὴν ἀπολυτότητα τοῦ ἀτομικοῦ του «ἐγώ». Τὸ ἄτομο τίθεται πάνω ἀπὸ τοὺς θεσμοὺς καὶ τὴν κοινωνία, ἀκριβῶς διότι ἀρνεῖται τὴν ὕπαρξη κανόνων μὲ καθολικὴ ἰσχύ.

Οἱ ἔννοιες τῆς κοινωνικῆς συνοχῆς καὶ τῶν κοινωνικῶν δεσμῶν δὲν εἶναι ἀποκύημα

θρησκευτικῆς ἢ ἠθικῆς διαπαιδαγώγησης, ἀλλὰ ἀποτέλεσμα συνασπισμοῦ ἀτομικῶν συμφερόντων καὶ ἑτερογονίας στόχων καὶ σκοπῶν. Μὲ τὶς προϋποθέσεις αὐτὲς μάλιστα ὁ μεταμοντερνισμὸς στρέφεται ἀποφασιστικὰ ὄχι στὶς ἀνθρωπιστικὲς προϋποθέσεις ἀλλὰ στὶς τεχνοκρατικὲς ἐξειδικεύσεις καὶ στὶς ἐμπορευματικὲς δεσμεύσεις. Ἡ γνώση καθίσταται πλέον «ἐμπορεύσιμο ὑλικό», καθ' ὅσον τὰ πανεπιστήμια καλοῦνται νὰ δημιουργοῦν ἐπαγγελματικές-τεχνοκρατικὲς ἁρμοδιότητες καὶ ὄχι ἰδεώδη, ὥστε νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ ἀποδοτικότητα καὶ ὁ πλουτισμὸς κατὰ τὰ πρότυπα τοῦ ὠφελισμοῦ. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς κρύβεται ἡ μεγάλη ἀντίφαση. Ἀπὸ τὴ μία πλευρὰ ἡ κοινωνικὴ θεωρία τοῦ μεταμοντερνισμοῦ κλονίζει τὴν ὑπερδύναμη τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη στηρίζει τὴ γνώση ποὺ στρέφεται πρὸς τὴν ἀποδοτικότητα ἢ τὸν ὠφελισμό.

«Ἡ κοινωνία τῆς διακινδύνευσης» φρονεῖ ὅτι δὲν ἔχουμε πλέον μία γνώση, ἀλλὰ πολλὲς γνώσεις. Δὲν ἔχουμε μιὰ ἐπικρατοῦσα θρησκεία, ἀλλὰ πολλές. Στὸ πλαίσιο τοῦ «δογματικοῦ πλουραλισμοῦ» καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς «ἐξατομίκευσης», καταργεῖται ἡ ἔννοια τῆς μιᾶς «ἀλήθειας» τοῦ «ἀποκεκαλυμμένου θείου λόγου» καὶ ἐπικρατεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ «συγκρητισμοῦ» καὶ τοῦ σχετικισμοῦ. Ἐὰν ὑπάρχει κάτι τὸ ἀντικειμενικὸ καὶ αὐθεντικό, αὐτὸ εἶναι ὁ σχετικισμὸς τῆς «προσωπικῆς θρησκευτικότητας», ἡ ὁποία δὲν γνωρίζει αὐθεντίες βιβλικὲς ἢ ἐκκλησιαστικές. Ἀρνεῖται τή «θρησκευτικὴ διαμεσολάβηση» τῶν ἱερέων καὶ τὴν ἱεροκανονικὴ καθιδρυματικὴ ἐκκλησιαστικότητα. Ἡ προτεσταντίζουσα αὐτὴ ἀντίληψη δέχεται ὡς αὐθεντικὴ τὴ λεγόμενη «διαβαίνουσα λογική», ποὺ συνδέει διαφορετικοὺς τρόπους σκέψεως. Ἡ λογικὴ αὐτὴ καταφάσκει τὸν πλουραλισμὸ καὶ τὴν πολυπολιτισμικότητα, δὲν ἔχει τελολογικὸ χαρακτῆρα, ἀποδυναμώνει τὸν ὀρθὸ λόγο καὶ ἀρνεῖται τόσο τὴν «παραδοσιακὴ πολιτισμικότητα» διότι ἰσοδυναμεῖ μέ «μονοπολιτισμικότητα», ὅσο καὶ τὴν «διαπολιτισμικότητα» διότι συνεπάγεται πολλές «ἀλήθειες» ποὺ συγκρούονται – ἢ ἄλλως πολλές «αὐθεντικές» παραδόσεις ποὺ διεκδικοῦν, ἔστω καὶ διαλογικά, τὴν πολιτιστικὴ ἀνωτερότητα. Ἡ μετανεωτερικὴ λογικὴ δέχεται μόνο τὴν «διαβαίνουσα πλουραλιστικὴ πολυπολιτισμικότητα», ἀκριβῶς γιατὶ καμμία παράδοση δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθεῖ ὅτι ἔχει τὴν «ἀλήθεια» καὶ διότι, σύμφωνα μὲ τὴν λογική, αὐτὴ ὅλες οἱ παραδόσεις –θρησκευτικὲς καὶ μή– ἔχουν σπέρματα ἀληθείας, ἐσωτερικὰ δάνεια καὶ πνεῦμα μαθητείας ἢ ἀλληλοαποδοχῆς.

Μὲ βάση τὰ δεδομένα αὐτὰ δὲν εἶναι καθόλου παράξενο τὸ γεγονὸς ὅτι ὁδηγηθήκαμε στὴ σύγχρονη κατάσταση τῶν παραθρησκευτικῶν κινημάτων, αἱρέσεων-σεκτῶν ἢ τῶν καταστροφικῶν λατρειῶν τῆς
«Νέας Ἐποχῆς», οἱ ὁποῖες διδάσκουν ἀκριβῶς ὅτι δὲν ὑπάρχει «καλὸ ἢ κακό», «ἠθικὴ ἀξία ἢ ἀπαξία», ἐφ' ὅσον Χριστός, Βούδας, Μωάμεθ ἢ Μὰρξ ἦσαν ἁπλῶς ἱστορικὲς προσωπικότητες μὲ τὸ ἴδιο κῦρος καὶ σπουδαιότητα. Ὡς ἐκ τούτου, Κοράνιο καὶ Ἁγία Γραφή, Οὐπανισάδες ἢ Ταλμούδ, ἔχουν τὴν ἴδια θρησκευτικὴ καὶ πολιτιστικὴ σημασία, ἀκριβῶς ὅπως ὁ Χριστὸς ἔχει τὴν ἴδια ἀξία μὲ ἕνα μέντιουμ, ἢ μὲ

ἕνα Σαμάνο στὴν Ἀφρική, ἀφοῦ ὅλοι ὑποτάσσονται στὴν ἀπρόσωπη κοσμικὴ καὶ συμπαντικὴ πραγματικότητα τῆς Μπραχμανικῆς ὑπερσυνειδητότητας.

Τὰ παραπάνω ἰσοδυναμοῦν μέ «ἀποδόμηση καὶ ἀλλοίωση» τῆς προσωπικότητας τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον σύμφωνα μὲ τὸν μεταμοντερνισμὸ δικαιολογεῖται καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἄρνηση πίστεως σὲ μεταφυσικὸ σύστημα ἀξιῶν, ἡ ἄρνηση κάθε ἀντικειμενικῆς ἀλήθειας, ἀκριβῶς γιατὶ ὁ κόσμος εἶναι παιχνίδι διαφορετικῶν ἑρμηνειῶν. Ἡ «ἀλήθεια», γιὰ τὴν ὁποία ἀγωνιοῦν οἱ ἄνθρωποι, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μία ἀφηρημένη σύλληψη, ἕνα ἀόριστο ἄνοιγμα πρὸς τὸ μέλλον, μία ρομαντική ἀνάμνηση, μία προσδοκία, μία ἐλπίδα, ἕνας φόβος, μία ἀγωνία. Οὐσιαστικὰ ἔχει προετοιμασθεῖ τὸ ἔδαφος γιὰ ἀξιολογικό «μηδενισμό», ὥστε τὸ μεταμοντέρνο «ἀδύναμο σκέπτεσθαι» νὰ ἀρνεῖται κάθε ἀμετάβλητη διαχρονικὴ καὶ διυποκειμενικὴ θεσμικὴ δομή, ὅπως οἱ θεσμικὲς πραγματικότητες τῆς οἰκογένειας ἢ τοῦ ἔθνους.

Ἡ σύγχυση γίνεται μάλιστα μεγαλύτερη, ὅταν οἱ θεωρητικοὶ τοῦ «ἐκσυγχρονιστικοῦ μεταμοντερνισμοῦ» ἐμπλέκουν καὶ τὶς διαστρεβλωτικὲς περὶ Χριστιανισμοῦ θεωρίες τους στὸν ἀγῶνα τους γιὰ ἀπαξίωση τῆς ἀντικειμενικῆς ἀλήθειας. Ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Χριστὸς κένωσε (ἄδειασε) τὸν ἑαυτό του ἀπὸ κάθε αἴσθηση δύναμης καὶ μεγαλείου καὶ αὐτὸ συνεπάγεται ὅτι καὶ ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ κενώσει τὸν ἑαυτό του, ἀπὸ ὅλες τὶς «δόξες» καὶ τὰ «μεγαλεῖα» μιᾶς κυρίαρχης μεταφυσικῆς, ὥστε νὰ μὴν ἐπιβάλλεται στοὺς ἄλλους. Στὴν πραγματικότητα βέβαια συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Ὁ Χριστὸς ἄδειασε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ κάθε αἴσθηση μεγαλείου καὶ δόξας γενόμενος ἄνθρωπος, ὄχι γιὰ νὰ ἀποδομήσει τὴν ἀλήθεια τῆς «σωτηρίας» ἀλλὰ γιὰ νὰ τὴν κάνει πραγματικότητα καὶ ὀντολογικὴ βεβαιότητα στὸ πρόσωπό Του, διακηρύσσοντας μάλιστα μὲ σαφήνεια: «Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς, ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀλήθεια», «Ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος». Οἱ σταθερὲς αὐτὲς δογματικὲς προϋποθέσεις τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως δὲν ὁδηγοῦν σὲ κοινωνικοπολιτικοὺς δογματισμοὺς ποὺ προσβάλλουν τὴ συνείδηση τῶν ἀνθρώπων, καθὼς εἶναι ἀντίθετες μὲ τὴν βία καὶ τόν «οὐ κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλον».

Ὁ πολὺ γνωστὸς θεωρητικὸς τῆς εὐρωπαϊκῆς σοσιαλδημοκρατίας καὶ καθηγητὴς Κοινωνιολογίας στὸ London School of Economics Antony Giddens θὰ κάνει λόγο γιά «ἀναστοχασμὸ τῶν ἐθνῶν πάνω στὶς ταυτότητές τους», ἐνῶ δὲν θὰ διστάσει, στὸ πλαίσιο τῆς λογικῆς τῆς κοινωνίας τοῦ «ρίσκου» καὶ τῆς «διακινδύνευσης», νὰ θεωρήσει τὸ ἔθνος, τὴν οἰκογένεια, τὴν ἐργασία καὶ τὴν παράδοση ὡς ἀνεπαρκεῖς θεσμούς-κελύφη, διότι τὸ περιεχόμενό τους συνεχῶς ἀλλάζει. Κατ' αὐτὸν δὲν ὑπάρχει «θεία ἀποκάλυψη», ἐφ' ὅσον ὅλες οἱ παραδόσεις εἶναι προϊὸν ἐπινόησης, καὶ γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο δὲν ὑπάρχει κάποια ἀπόλυτη καθαρὴ παράδοση. Φθάνουμε στὸ τέλος τῶν παραδόσεων, ὅπως ὑποστηρίζει, καὶ ἀναδύεται ἡ «παγκόσμια κοσμοπολίτικη κοινωνία τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ», σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἐπικρατεῖ τὸ αἴτημα τῆς «δημοκρατίας τῶν συναισθημάτων», ποὺ ὀφείλει νὰ

νομιμοποιεῖ τὸν γάμο ὁμοφυλοφίλων καὶ τὴ σεξουαλικὴ ἀπελευθέρωση.

Ταυτοχρόνως τὸ αἴτημα τοῦ «ἐκδημοκρατισμοῦ τῆς δημοκρατίας» ὁδηγεῖ σὲ ἀποκέντρωση καὶ περιορισμὸ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, τόσο σὲ ὑπερεθνικὸ ἐπίπεδο (Εὐρωπαϊκὴ Ἕνωση, ΝΑΤΟ), ὅσο καὶ σὲ ὑποεθνικό (τοπικὴ αὐτοδιοίκηση, κοινωνία πολιτῶν, μὴ κυβερνητικὲς ὀργανώσεις, ἠλεκτρονικὰ δημοψηφίσματα).

Οἱ ἀπόψεις αὐτὲς θυμίζουν σὲ πολλὰ τὶς ἀκόμη πιὸ προωθημένες ἀντιλήψεις τοῦ μεγάλου «ἀποδομιστῆ» φιλοσόφου Jacques Derrida, ὁ ὁποῖος καλεῖ σέ «πολιτικὴ ἀνυποταξία» καὶ ἀποδυνάμωση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, στὸ ὄνομα τῆς «ἐλευσόμενης δημοκρατίας», τοῦ «νέου παγκόσμιου συμβολαίου», «τῆς νέας δημοκρατικῆς διεθνοῦς» καὶ τῶν ἀντιεξουσιαστικῶν τοπικῶν κοινοτήτων τῶν «πόλεων καταφυγίων».

Οἰκογένεια καὶ πολυπολιτισμικότητα

Μὲ βάση τὶς προαναφερθεῖσες προϋποθέσεις, διατυπώνονται ἀπόψεις ποὺ ὁρίζουν τὴν κοινωνικοποίηση, τὴν ὁποία ἀναπτύσσει ἡ οἰκογένεια ὡς προσπάθεια ἀρνήσεως τῶν παραδοσιακῶν προτύπων ἀγωγῆς. Γονεῖς καὶ δάσκαλοι μάλιστα διδάσκονται νὰ μὴν πιστεύουν στὴν ἀθωότητα τῶν παιδιῶν τους, ἀλλὰ στὴ δύναμη αὐτῶν νὰ μισοῦν καὶ στὸ δικαίωμά τους νὰ ἐκδηλώνουν τὴν ἐπιθετικότητά τους μὲ κοινωνικὰ ἀποδεκτὲς μορφὲς συμπεριφορᾶς. Ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους θεωρητικοὺς τῆς Σχολῆς τῆς Φρανκφούρτης, ὁ Theodor Adorno, ὑπεστήριξε ὅτι ὁ δάσκαλος εἶναι ὁ «πράκτορας τῆς ἀλλοτρίωσης» τοῦ παιδιοῦ, διότι ὡς φορέας ἐξουσίας, ἐκπροσωπώντας ἕναν καταπιεστικὸ θεσμό, ἔρχεται νὰ τιθασσεύσει τὶς αὐθόρμητες τάσεις καὶ ἀναζητήσεις τῶν μαθητῶν. Ἡ ἐκτροπή, ἡ ἀποκλίνουσα ἐπιθετικὴ συμπεριφορὰ καὶ ἡ ἀντικομφορμιστικὴ ἀντίδραση τοῦ παιδιοῦ δικαιολογοῦνται ὡς φυσιολογικὲς στάσεις ἀπέναντι σὲ ἕνα οἰκογενειακὸ καὶ σχολικὸ περιβάλλον
ποὺ ἐλέγχει τὶς ἐνστικτώδεις ροπὲς τοῦ παιδιοῦ γιὰ ἐλευθερία δράσεως. Βέβαια, ὁ μεγάλος κοινωνιολόγος Ε. Durkheim θὰ ὑποστηρίξει τὸν κοινωνικοποιητικὸ ρόλο τῆς οἰκογένειας καὶ τοῦ σχολείου, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐνταχθεῖ καὶ νὰ ἐνσωματωθεῖ στὴν εὐρύτερη κοινωνία, γι’ αὐτὸ καὶ θὰ ἀποδεχθεῖ –προκειμένου νὰ ἀντιμετωπισθεῖ ἡ «ἀνομία»– τὸν ἐλεγκτικὸ μηχανισμὸ τῆς κοινότητας καὶ τῆς οἰκογένειας. Ὁ Ε. Durkheim ἐνδιαφέρεται ἰδιαίτερα γιὰ τὴν κοινωνικὴ συνοχὴ καὶ ἀλληλεγγύη, ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἀποδοχὴ καὶ ἐσωτερίκευση κοινῶν ἠθικῶν ἀξιῶν καὶ προτύπων.

Ἡ πλουραλιστικότητα ὅμως τῆς σύγχρονης κοινωνίας, μὲ τὶς πολυκεντρικὲς δομές της, ἐπηρεάζει τὸν ἀξιολογικὸ προσανατολισμὸ τῆς οἰκογένειας. Ἡ πολυπολιτισμικὴ πλουραλιστικότητα δὲν δημιουργεῖ τὶς βάσεις γιὰ μία ἑνιαία στάση ζωῆς, γιὰ

συγκρότηση σταθερῆς ταυτότητας καὶ προσανατολισμένη στοχοθεσία. Προκαλεῖται σύγχυση ρόλων μὲ ἀποτέλεσμα τὴν κρίση ταυτότητας τοῦ ἐφήβου, πολλὲς φορὲς μὲ τὴ μορφὴ τῆς «ψυχο-συγκινησιακῆς παρόρμησης» καὶ τοῦ «ἀδαμικοῦ πλέγματος», ὡς ροπὴ στὸ ἀπαγορευμένο, ποὺ πλουσιοπαρόχως παρέχεται στὴν πλουραλιστικὴ κοινωνία. Δημιουργεῖται ἔτσι τὸ φαινόμενο τοῦ «χάσματος τῶν γενεῶν», ποὺ ἰσοδυναμεῖ μὲ ἔλλειψη προσωπικῆς καὶ πολιτισμικῆς σχέσεως μεταξὺ γονέων καὶ παιδιῶν. Στὴν ἀκριβῶς ἀντίθετη περίπτωση ἔχουμε τὸν κίνδυνο τοῦ «ὑπερπροστατευτισμοῦ» καὶ τῆς «ἐσωστρέφειας», ὡς «καθήλωση» δεσμευτικὴ στοὺς γονεῖς, λόγῳ μιᾶς κακῶς νοουμένης ἄμυνας στοὺς ἐξωγενεῖς κινδύνους τῆς πολυπολιτισμικῆς κοινωνίας καὶ λόγῳ ἐλλείψεως σωστῆς ἐπικοινωνίας κυρίως μεταξὺ τῶν συζύγων, οἱ ὁποῖοι τὸ ἔλλειμμα ἐπικοινωνίας τους προσπαθοῦν νὰ τὸ ἀντικαταστήσουν μὲ τὴν ὑπερβολικὴ ἀγάπη πρὸς τὸ παιδί. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀναπτύσσεται καὶ ἡ προβολὴ στὸ πρόσωπο τοῦ τέκνου παλαιῶν, ἀνικανοποίητων στόχων
καὶ ἐπιθυμιῶν τους γιὰ διάκριση καὶ ἐπαγγελματικὴ καταξίωση. Εἶναι ἡ γνωστὴ περίπτωση θεώρησης τοῦ παιδιοῦ ὡς «ὑποκατάστατου τοῦ ἰδανικοῦ ἑαυτοῦ», ἐνῶ δὲν ἀπουσιάζει καὶ ἡ περίπτωση θεώρησής του «ὡς ἀκριβοῦς ἀντιγράφου», ὅπου οἱ γονεῖς ἔχουν ἀσυνείδητα τὴν ἀξίωση νὰ ἀναπαράγεται ἀκριβῶς ἡ εἰκόνα τους μέσῳ τῶν τέκνων τους.

Ἡ ἔλλειψη ταυτότητας τῆς οἰκογένειας προκαλεῖ καὶ ἔλλειψη γονεϊκῶν προτύπων, ἀκριβῶς διότι αὐξάνεται ἡ σύγχυση τῶν ρόλων τῶν γονέων στὴ σύγχρονη κοινωνία. Ὁ ἐξισωτικὸς ἰσοπεδωτισμὸς τοῦ φεμινισμοῦ εἰσάγει συζυγικὴ καὶ διαφυλικὴ ἀνταγωνιστικότητα, χωρὶς νὰ ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ ἰσοτιμία τῆς ἀλληλοσυμπληρώσεως τῶν φύλων εἶναι καὶ ἡ οὐσιαστικὴ λύση στὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ φύλου, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντλεῖ πληροφορίες καὶ ἀποκτᾶ συναισθηματικὴ ταύτιση τὸ παιδὶ μέσα στὴν οἰκογένεια.

Οἱ σύγχρονες κοινωνικοπολιτικὲς καὶ οἰκονομικὲς ἐξελίξεις προσπαθοῦν νὰ ἀνατρέψουν τὴν ἀξία τῆς δοκιμασμένης παραδοσιακῆς οἰκογένειας. Ἡ παλαιὰ ἱεραρχημένη καὶ συνεκτικὴ οἰκογενειακὴ ὁμάδα ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὴν ὕπαρξη μιᾶς ἀπρόσωπης ἀτομικῆς καὶ διασπασμένης οἰκογενειακῆς πραγματικότητας. Οἱ γονεῖς χάνουν τὸν κλασικὸ παιδαγωγικό τους ρόλο, ἐνῶ ἡ οἰκογένεια «δὲν παίζει οὐσιαστικὸ ρόλο ὡς οἰκονομικὴ ἢ κοινωνικὴ μονάδα, ὅταν τὸ μόνο ποὺ καλεῖται νὰ προσφέρει εἶναι νὰ δώσει στὰ μέλη της τὰ ἐφόδια γιὰ νὰ λειτουργήσουν ὅσο τὸ δυνατὸν καλύτερα ὡς ἄτομα ἔξω ἀπὸ αὐτήν, καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχει πιὰ κανένα κοινὸ ἔργο ποὺ νὰ ἑνώνει τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας ὡς ὁμάδα, τίποτα οὐσιαστικὸ νὰ κάνουν μαζί, νὰ μοιράσουν, νὰ διαπραγματευτοῦν μεταξύ τους». Ἀντιθέτως μάλιστα ἡ πρόκληση τῶν καιρῶν γιὰ εὐζωΐα καὶ ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερη ἀπόκτηση ὑλικῶν ἀγαθῶν μετατρέπει τὶς οἰκογένειες σὲ ἄθυρμα τοῦ ὑπερκαταναλωτισμοῦ. Παραλλήλως, τὸ αὐξανόμενο ἐνδιαφέρον τῶν συζύγων γιὰ ἐπιτυχημένη ἐπαγγελματικὴ καριέρα (οἱ λεγόμενες οἰκογένειες «διπλῆς καριέρας») καὶ διεκδίκηση

περισσοτέρων δικαιωμάτων μέσα στὴν οἰκογένεια ὁδηγεῖ σὲ συνεχεῖς καὶ πολλὲς φορὲς ὀδυνηρὲς συγκρούσεις, καθὼς καὶ σὲ παραμέληση ἀνατροφῆς τῶν τέκνων ἢ συναισθηματικῆς τους κάλυψης. Ἡ ἀπουσία τῶν γονέων ἀπὸ τὸ σπίτι ὁδηγεῖ σὲ ἕνα διαρκὲς αἴσθημα ἀπομόνωσης, μοναξιᾶς ἕως καὶ ἀπόρριψης, μὲ ἀποτέλεσμα τὸ παιδὶ νὰ αἰσθάνεται ἔνοχο. Στὶς συνθῆκες αὐτὲς ἀπουσιάζει, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁρισμοὺς τῆς κοινωνιολογίας τῆς οἰκογένειας, ἡ λεγόμενη «ἀλληλοδιεγερτικὴ ροὴ κυκλικῆς ἀνατροφοδότησης», ὡς «ἀλληλεπιδραστικὴ σχέση» γονέων καὶ παιδιοῦ. Λείπουν ἐπίσης καὶ οἱ «κοινωνικοὶ ἐνισχυτές», ποὺ μεταφράζονται ὡς γονεϊκὴ πρόνοια, ἐπιδοκιμασία καὶ τρυφερότητα. Κάπου ἐδῶ ἐλλοχεύει καὶ ὁ κίνδυνος τῆς χρήσεως ἐξαρτησιογόνων οὐσιῶν ὡς προσπάθειας φυγῆς ἀπὸ τὴν καταθλιπτικὴ πραγματικότητα ποὺ περιβάλλει τὸ παιδί. Σὲ κάθε περίπτωση πάντως, ὅταν ἡ οἰκογένεια δὲν θεωρεῖται ὡς ὁ χῶρος αὐτοθυσίας καὶ αὐτοπροσφορᾶς, συναισθηματικῆς κάλυψης καὶ πληρότητας, ὁδηγούμαστε στὶς διασπαστικὲς συνέπειες τῆς αὐξήσεως τῶν διαζυγίων καὶ τῆς ἀποδομημένης οἰκογενειακῆς ταυτότητας.

Ἔχει γραφεῖ καὶ ὑποστηριχθεῖ ὅτι τελικά: «τὸ σημαντικότερο ἴσως πρόβλημα, ποὺ ἀντιμετωπίζει ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος στὶς ἀρχὲς τῆς μεταβιομηχανικῆς ἐποχῆς, εἶναι ἡ ὀργάνωση τῆς πολυπλοκότητας ποὺ δημιούργησε ὁ ἴδιος μέσα στὴν ἐξελικτικὴ ἀνοδικὴ πορεία του. Οἱ ἀντιφάσεις, οἱ συγκρούσεις, ποὺ ἐκδηλώνονται σὲ ἄτομα, σὲ οἰκογένειες ἢ καὶ σὲ ἄλλες κοινωνικὲς ὁμάδες, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνοργάνωτης πολυπλοκότητας ποὺ θεριεύει γύρω μας καὶ μέσα μας». Ἡ ἀδυναμία πρόσληψης καὶ ἀφομοίωσης τῶν μηνυμάτων, ποὺ καταιγιστικὰ βομβαρδίζουν τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο, ὁδηγεῖ σὲ ἀλλοτρίωση. Οὐσιαστικὰ οἱ ἐξελίξεις αὐτὲς ἕλκουν τὴν καταγωγή τους ἀπὸ τὶς πρῶτες φάσεις μετεξέλιξης τῆς παραδοσιακῆς οἰκογένειας σὲ ἕνα παγκοσμιοποιημένο, πλουραλιστικὸ καὶ πολυπολιτισμικὸ περιβάλλον. Τὴν πρώτη φάση τῆς προβιομηχανικῆς παραδοσιακῆς οἰκογένειας, κατὰ τὴν ὁποία ἐπικρατοῦσε ἡ ἔννοια τοῦ καθήκοντος, τῆς θρησκευτικότητας καὶ τῆς πατριαρχίας, διαδέχεται ἡ δεύτερη φάση τῆς μοντέρνας πυρηνικῆς οἰκογένειας, ἡ ὁποία στρέφεται στὸ ἄτομο καὶ τὰ δικαιώματά του. Ἀκολουθεῖ ἡ τρίτη φάση τῆς μεταμοντέρνας οἰκογένειας, στὴν ὁποία ἐπικρατεῖ ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία, ὁ συγκρητισμὸς καὶ ἡ ἀποθέωση τοῦ δικαιώματος. Μέσα σὲ 30 χρόνια ἡ Ἑλλάδα περνάει ἀπὸ τὸ ἀγροτικὸ στὸ βιομηχανικὸ καὶ τό μεταβιομηχανικὸ ἐπίπεδο ζωῆς, ἐνῶ στὴ Δύση χρειάστηκαν 150 χρόνια ἐξελικτικῆς πορείας, μὲ ὅ,τι αὐτὸ συνεπάγεται σὲ οἰκογενειακὸ καὶ δια-
προσωπικὸ ἢ διακοινωνικὸ ἐπίπεδο.

Βέβαια σὲ αὐτὰ τὰ 150 χρόνια ἐξελικτικῆς πορείας ἐμφανίσθηκαν καὶ ἀκραῖες θεωρίες ἀντικατάστασης ἢ ἐξαφάνισης τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογένειας –ὅπως τὸν γνωρίζουμε– μὲ βάση ψυχαναλυτικὲς θεωρίες
σεξουαλικοῦ χαρακτῆρα, ὅπως αὐτὴ τοῦ Βίλχελμ Ράιχ, ὁ ὁποῖος ἐνσωματώνει τὴν ψυχανάλυση τοῦ Φρόυντ καὶ τὸν ἱστορικὸ καὶ διαλεκτικὸ ὑλισμὸ τοῦ Κ. Μάρξ. Ὁ

Ράιχ ἀσκεῖ κριτικὴ στὴν ἀστικὴ λεγόμενη μονογαμικὴ οἰκογένεια καὶ τὴ σεξουαλικὴ καταπίεση ποὺ αὐτὴ συνεπάγεται. Πιστεύει ὅτι μία ἐλεύθερα ἀνεπτυγμένη σεξουαλικὴ ζωὴ θὰ μείωνε τὴν ἀνάγκη γιὰ σύσταση μονογαμικῆς οἰκογένειας, ἐνῶ ἡ τριγωνικὴ δομὴ τῆς οἰκογένειας (πατέρας-μητέρα-παιδί) ὁδηγεῖ τὸ παιδὶ στὴν αὐταρχικὴ δομὴ τῆς οἰκογένειας. Τέλος ἡ «μητρότητα» ὀνομάζεται ἀστικὴ ἰδεολογία καὶ ἡ «πολυτεκνία» ἐμφανίζεται σὰν διαστροφὴ τῆς ἐπιθυμίας τῆς γυναίκας. Βασικὴ ἰδέα τῶν ἀναλύσεών του εἶναι ὅτι «ἡ ἀπώθηση τῆς σεξουαλικότητας δημιουργεῖ πιστοὺς στὴν ἐξουσία, ὑποτελεῖς χαρακτῆρες καὶ ἐγγυᾶται ἔτσι τὴ διατήρηση τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, τῶν δομῶν ἐξουσίας καὶ τῶν συνθηκῶν παραγωγῆς ποὺ ἐπικρατοῦν».

Στὸ ἴδιο μῆκος κύματος, ἐκπρόσωποι τοῦ ριζοσπαστικοῦ φεμινισμοῦ καὶ τῆς κριτικῆς κοινωνιολογίας θὰ κάνουν λόγο γιὰ διαμόρφωση μιᾶς «ἐναλλακτικῆς στὴν οἰκογένεια πρότασης, ὥστε νὰ γίνει ἡ οἰκογένεια λιγότερη ἀπαραίτητη, διαμορφώνοντας κάθε λογῆς ἄλλους τρόπους ἀντιμετώπισης τῶν ἀνθρώπινων ἀναγκῶν, τρόπους σταθερότερους καὶ καταλληλότερους ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ βασίζονται στὴν παραδοχὴ ὅτι τὸ αἷμα νερὸ δὲν γίνεται». Ὑποστηρίζεται ἐπίσης ὅτι «αὐτὸ πρέπει νὰ γίνει μέσα ἀπὸ πειραματισμοὺς σὲ νέους τρόπους ζωῆς καὶ μὲ πολιτικὲς πρωτοβουλίες, ποὺ νὰ στοχεύουν στὸν μετασχηματισμό, ὄχι τῆς οἰκογένειας, ἀλλὰ τῆς κοινωνίας ποὺ τὴν χρειάζεται».

Ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι ἡ σύγχρονη ὕπαρξη τῶν «μονογονεϊκῶν οἰκογενειῶν», «τῶν ἐλεύθερων ἑνώσεων» μέσῳ τῶν συμφώνων «ἐλεύθερης συμβίωσης», τοῦ «πολιτικοῦ γάμου» ἢ καὶ τῶν «μεικτῶν γάμων» ἀποτελοῦν τὶς ἐναλλακτικὲς μορφὲς «οἰκογένειας», γιὰ τὶς ὁποῖες ἐκφράζεται τὸ αἴτημα ὁ νομοθέτης νὰ ἐπιδείξει ἀνεκτικότητα, ἀποφεύγοντας νὰ συναρτήσει τὴ διάκριση τῶν δικαιωμάτων τῶν συζύγων, τῶν γονέων καὶ τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴ μορφὴ ποὺ ἔχει ἐπικρατήσει. Ζητοῦν ἐπίσης ὁ νόμος νὰ γίνει περισσότερο ἀνεκτικός, ὥστε ἡ κοινὴ γνώμη νὰ ἀποδεχθεῖ τὸν πλουραλισμὸ τρόπων ζωῆς καὶ συμβιώσεως. Ταυτίζουν μάλιστα τὴν ἀνεκτικότητα τῆς δημοκρατίας ἀπέναντι στὶς διάφορες πολιτικὲς ἰδεολογίες μὲ τὴν ἀποδοχὴ τοῦ πλουραλισμοῦ στὸν χῶρο τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς τῶν πολιτῶν.

Πολλὲς φορὲς μάλιστα ἀσκεῖται αὐστηρὴ κριτικὴ στὶς συστημικὲς καὶ ἑνοποιητικὲς ἀπόψεις τοῦ ἀμερικανοῦ Κοινωνιολόγου T. Parsons γιὰ τὴν οἰκογένεια. Ὁ Parsons, μὲ βάση τὴν «δομολειτουργική» μέθοδο, ἀναλύει τὴν οἰκογένεια ὄχι ὡς μιὰ ἀσήμαντη μικρὴ ὁμάδα, ἀλλὰ ὡς ἕνα ὑποσύστημα ποὺ ἀλληλοδιαπλέκεται καὶ ἀλληλοδεσμεύεται μὲ τὰ ἄλλα ὑποσυστήματα ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ σύστημα τῆς κοινωνίας. Σύμφωνα μὲ τὶς ἀπόψεις του, παραμένει πάντοτε βασικὸς ὁ χαρακτήρας τῆς κοινωνικοποίησης τῶν παιδιῶν καὶ τῆς σταθεροποίησης τῆς προσωπικότητας τῶν ἐνηλίκων μέσῳ τῆς οἰκογένειας. Κατὰ τὸν Parsons τὸ κοινωνικὸ σύστημα ἐπιδιώκει τὴν «ὁμοιόσταση» (σταθερότητα καὶ ἰσορροπία) καὶ ἡ οἰκογένεια ἑπομένως, κοινωνικοποιώντας τὸ παιδί, συμβάλλει στὴ

διατήρηση καὶ εὐρυθμία τοῦ συστήματος.

Οἱ ἀπόψεις τοῦ Parsons, σύμφωνα μὲ τὸν μεταμοντερνισμό, θεωροῦνται ξεπερασμένες, στατικὲς καὶ συντηρητικές, ὅπως ξεπερασμένες θὰ φαντάζουν οἱ αὐτονόητες συμβουλὲς τῶν ἁγίων τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας: «Τῆς τέχνης ταύτης [τῆς διαπαιδαγωγήσεως] οὐκ ἔστιν ἄλλη μείζων. Τί ἴσον τοῦ ῥυθμίσαι ψυχήν, καὶ διαπλάσαι νέου διάνοιαν;» (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Ματθ., ὁμ. 59, 7, PG 58, 584). Καὶ ἀλλοῦ: «Οὐ γὰρ τὸ σπεῖραι ποιεῖ πατέρα μόνον, ἀλλὰ τὸ παιδεῦσαι καλῶς· οὐδὲ τὸ κυῆσαι μητέρα ἐργάζεται, ἀλλὰ τὸ θρέψαι καλῶς» (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Ἄνναν, 1,3, PG 54, 636).

Στὴν ἀμέλεια καὶ ἀδιαφορία γιὰ τὴ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν ἐπισημαίνεται ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ στὴν κοινωνία: «Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ τὴν οἰκουμένην ἀνατρέπει πᾶσαν, ὅτι τῶν οἰκείων ἀμελοῦμεν παίδων, καὶ τῶν μὲν κτημάτων αὐτῶν ἐπιμελούμεθα, τῆς δὲ ψυχῆς αὐτῶν καταφρονοῦμεν» (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τό «χήρα καταλεγέσθω», 7, PG 51, 327).

Σὲ κάθε περίπτωση πάντως κρίνεται ἰδιαίτερα σημαντική, ἐξ ἀπόψεως Κοινωνιολογίας τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐπιπλέον ἡ παρατήρηση τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου περὶ ἐλλείψεως καλῶν καὶ ἀγαθῶν προτύπων στὴν οἰκογένεια καὶ τὴν κοινωνία: «Τὰ ἀρχέτυπα ἠφάνισται. Διὰ τοῦτο οὐδὲ οἱ νέοι γίνονται θαυμαστοί» (Εἰς τὰς Πράξεις, 4, PG 60, 189).

Οἱ ἀνωτέρω πατερικὲς ἀναφορές, οἱ ὁποῖες ἐπισημαίνουν τὴν ἀξία τῶν προτύπων μέσῳ μιᾶς ἑνοποιημένης καὶ συγκροτημένης οἰκογένειας, τὴν ὁποία δημιουργοῦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σύζυγοι μὲ κοινὲς ἀξίες, πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα καὶ προσανατολισμούς, ὁδηγοῦν στὴ λεγόμενη «ὁμογαμία». Πράγματι στὸ ἐπίπεδο τῆς διεπιστημονικῆς συνάντησης τῆς Κοινωνιολογίας μὲ τὴν Κοινωνικὴ Ψυχολογία, τὴν Ἐθνολογία καὶ τὴ Θεολογία, πολὺς λόγος γίνεται γιὰ τὴν ἀποφυγὴ συγκρουσιακῶν καταστάσεων στὴν οἰκογένεια, οἱ ὁποῖες ἀποδομοῦν τὸ οἰκογενειακὸ καί «κοινοβιακὸ ἐμεῖς». Ἡ ἀτομικὴ περιχαράκωση τοῦ «ἐγὼ» καὶ τοῦ «ἐσύ» ἐν προκειμένῳ ἀπομακρύνεται καὶ διαγράφεται
ἀπὸ τὴ συλλειτουργοῦσα πραγματικότητα τῆς προσωπικῆς ἰδιαιτερότητας τῶν συζύγων, οἱ ὁποῖοι ὀφείλουν νὰ ἀλληλοπεριχωροῦνται καὶ νὰ ἀλληλοϋποτάσσονται ὡς μέλη τοῦ κοινοῦ σώματος τῆς κατ’ οἶκον ἐκκλησίας.

Ἡ οἰκογένεια ἑπομένως ὡς μικρόκοσμος τῆς κοινωνίας, ὡς ἡ πρώτη κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου, ὡς πρωτογενὴς ὁμάδα ταυτότητας, ἔνταξης, ἐνσωμάτωσης καὶ κοινωνικοποίησης, ἐπιτελεῖ σημαντικὲς κοινωνικὲς λειτουργίες. Σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπ. Νικολαΐδη, ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας ἐξοικειώνει σὲ ἐργασιακές, οἰκονομικές, δικαιικὲς καὶ πολιτικὲς συμπεριφορές, συμμορφώνει πρὸς τοὺς ἰσχύοντες κοινωνικοὺς κανόνες καὶ τὴν αἴσθηση τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου, καλλιεργεῖ τοὺς

δεσμοὺς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, συνδέει τὶς γενεές, μεταδίδει στὰ νέα ἄτομα τὶς θρησκευτικές, πολιτιστικὲς καὶ κοινωνικὲς ἀξίες, διασφαλίζει τὶς προϋποθέσεις γιὰ ἀναπαραγωγὴ τῆς ζωῆς καὶ κατευθύνει δημιουργικὰ τὴν ἔμφυτη ἀνθρώπινη κοινωνικότητα.

Πρόκειται μὲ ἄλλα λόγια γιὰ τὴν οἰκοδόμηση ἑνὸς σώματος ἀρχῶν καὶ δομῶν, ποὺ προϋποθέτει ἁρμονικὲς σχέσεις τῆς συζυγικῆς δυάδας. Στὶς σχέσεις αὐτὲς ἡ ἐλευθερία λογίζεται περισσότερο ὡς καθῆκον παρὰ ὡς δικαίωμα. Καὶ πάλι ἐδῶ θὰ κάνουμε λόγο γιὰ τὸ οἰκογενειακὸ καὶ «κοινοβιακὸ ἐμεῖς», ἀφοῦ κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο: «οὐκέτι δύο ἐστὲ σάρκες μετὰ τὸν γάμον, ἀλλ’ ἐγένεσθε εἰς μίαν· καὶ αἱ οὐσίαι δύο, καὶ οὐ μία ... εἷς ἄνθρωπος ... ἓν ζῷον ἀμφότεροι γεγένησθε, καὶ ἔτι λέγεις, τὰ ἐμά; Ἐπάρατον τοῦτο τὸ ῥῆμα καὶ μιαρὸν ἀπὸ τοῦ διαβόλου εἰσηνέχθη» (Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολή, 5, 8, 20, PG 62, 148).

(Πηγή: Περιοδικό "Θεολογία", Τριμηνιαία Έκδοση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Ιαν. - Μάρτ. 2021, Στο παρόν άρθρο του συγκεκριμένου τεύχους, ο αναγνώστης μπορεί να βρει πλήθος παραπομπών, Ψηφιακή επεξεργασία: alopsis.gr*)*